

CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN AȘEZAREA MEDIEVALĂ DIN COMUNA ȘTEFAN CEL MARE (JUD. BACĂU)

de AL. ARTIMON și C. EMINOVICI

Comuna Ștefan cel Mare formată din satele Bogdana, Negoști, Gutinaș, Rădeana, Buciumi, Răcăuți și Vișoara se află situată la 4 km. sud-est de municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej. Pe teritoriul acestei comune, în apropierea satelor Gutinaș și Rădeana au fost efectuate în perioada anilor 1971—1977 ample cercetări arheologice ¹.

Teritoriul stațiunii arheologice este plasat în regiunea sud-estică a Carpaților Orientali, regiune cu un relief colinar coborât ce formează depresiunea subcarpatică cunoscută sub denumirea de depresiunea Cașin.

Locul unde s-au întreprins aceste cercetări, numit de localnici „La Siliște“, se află situat pe versantul drept, terasat al Trotușului, în partea stângă a pârului Rădeana (numit de localnici Gutinaș). Pârul Rădeana izvorăște de sub dealul Bogdana (427,3 m.) și traversează mai întâi zona piemontană de la poalele acestuia, iar apoi terasele Trotușului și se varsă la circa 3 km. nord de centrul stațiunii în râul Trotuș.

Terasa medie este fragmentată pe versantul stâng al pârului Rădeana de un torent. În versantul drept al acestuia se găsește așezarea medievală sătească. Pe podul terasei, la aproximativ 70 m. altitudine relativă (față de fundul Văii Trotușului), se află în stînga torentului amintit următoarele fundații ale unor construcții medievale: biserică, clopotniță și zidurile unor construcții de caracter civil (fig. 1).

La 200 m. sud-vest față de aceste construcții se află așezarea medievală sătească, azi dispărută (vezi fig. 1/3).

Din punct de vedere geografic așezarea medievală este situată față de localitatea Rădeana, în vest, la aproximativ 1000 m, iar față de satul Gutinaș este așezată în nord la o distanță de circa 800 m.

Primele cercetări arheologice în zona menționată mai sus (ne referim la cele efectuate pe podul terasei) au fost întreprinse în anul 1968 de către Muzeul de istorie din municipiul Gheorghe Gheorghiu

1 În lucrarea de față ne ocupăm numai de o parte a rezultatelor cercetărilor arheologice din campania anilor 1971—1974.

Dej. Ele au avut caracterul unui sondaj constînd dintr-o secțiune în lungime de 10 m și lățime de 1,50 m².

Cu acest prilej s-au descoperit materiale arheologice din mai multe perioade istorice: epoca neolitică, perioada dacică (sec. II—III), perioada prefeudală (sec. VI—VII) și epoca medievală (sec. XVI—XVII).

În vederea executării unor săpături metodice în această zonă, în primăvara anului 1970 s-a efectuat o cercetare arheologică de suprafață, cu prilejul căreia, în apropierea locului săpăturilor efectuate de Muzeul de istorie din Gh. Gheorghiu-Dej (de data aceasta în zona SE a promontoriului, la circa 200 m de locul cercetat anterior), am observat o aglomerare de pietre, fragmente de mortar, ceramică de uz oasnic și ornamentală ajunse la suprafața solului în urma arăturilor adînci efectuate cu tractorul și a ridicării în acest perimetru a unor stilpi de înaltă tensiune ce fac parte din sistemul național de electrificare³.

Aceste descoperiri ne dovedeau existența în această zonă a unor construcții medievale.

Pentru elucidarea tuturor problemelor legate de descoperirile făcute în această zonă în anii 1968 și 1970 s-a procedat la o cercetare arheologică sistematică a terenului între anii 1971—1974.

În acest scop în toamna anului 1971 s-a trasat o secțiune în lungime de 34 m și lățime de 1,50 m. Cu acest prilej s-au descoperit mai multe morminte medievale și fundația unei construcții formată din bolovani de rîu legați cu mortar.

Amplificarea cercetărilor arheologice în anii 1972—1974 prin trasarea mai multor secțiuni și casete au dus la descoperirea fundațiilor unor construcții medievale, cît și a unui întins cimitir din epoca feudală (fig. 2)⁴.

Observațiile efectuate asupra stratigrafiei locului pe care l-au cuprins cercetările noastre ne-a prilejuit constatarea existenței în această zonă a unor urme de locuire din mai multe epoci istorice. În același timp trebuie să menționăm că stratigrafia terenului cercetat este mult deranjată de numeroasele gropi ce aparțin necropolei medievale și de amplasarea în această zonă a unor stilpi de înaltă tensiune ce au distrus pe o bună porțiune așezările istorice de aici.

Cele mai vechi urme de locuire surprinse în perimetrul cercetat aparțin epocii neolitice (Cultura Cucuteni). Din această perioadă s-au găsit locuințe, gropi de provizii și numeroase fragmente ceramice. Materialul ceramic recoltat este destul de corodat și provine de la vase de diferite tipuri (fig. 3/1—3).

2 Sondajul arheologic a fost efectuat de C. Eminovici

3 Cercetările de suprafață au fost întreprinse de Al. Artimon și C. Buzdugan.

4 Cercetările arheologice au fost întreprinse de Muzeul județean de istorie din Bacău în colaborare cu Muzeul de istorie din municipiul Gh. Gheorghiu Dej. Colectivul șantierului a fost format din Al. Artimon și C. Eminovici. Pentru campania anilor 1972 și 1973 a mai participat Ionel Bauman și studentul Popovici Dragomir.

Observațiile cele mai complete în legătură cu existența unui nivel de locuire din această vreme (epocă neolitică) s-au putut face în secțiunea XIII unde s-a constatat că stratul de cultură este gros de 0,35 m și este format dintr-un pământ de culoare galben murdar cu numeroase urme de fragmente ceramice, chirpic ars, pietre și cărbuni (fig. 4).

Fără să surprindem un nivel clar de locuire menționăm că s-au găsit fragmente ceramice și un vas aparținând epocii bronzului (Cultura Nouă). Vasul a fost descoperit în secțiunea VII, la adâncimea de 0,65 m și este lucrat la mână dintr-o pastă de culoare cărămizie, prevăzut cu două tortițe la partea superioară (fig. 3/5).

De asemenea menționăm descoperirea în secțiunile și casetele trasate aici a unor fragmente ceramice care aparțin hallstattului târziu (secolele V—IV î.e.n.). Ele provin de la diferite oale și străchini luorate la mână, din pastă de culoare brun-cenușie și cărămizie și au apropiate analogii cu ceramica din această perioadă descoperită la Ferigele⁵, Bîrsești⁶, Piatra Neamț⁷, Slobozia⁸, Căbești⁹ și Recea¹⁰ (fig. 3/4, 6—9; fig. 5/1—5).

În zona cercetată de noi s-au găsit și fragmente ceramice aparținând secolelor II și III e.n. Din această vreme s-a observat în secțiunea XIII existența unui nivel clar de locuire, printre care și descoperirea unei gropi de provizii. În umplutura gropii s-au găsit fragmente ceramice lucrate la roată și la mână printre care și fragmente de la o amforă caracteristică pentru această perioadă istorică (fig. 5/6).

S-a putut reconstitui gîtul acestei amfore luorată din pastă zgrunțuroasă de culoare gălbuie, buza îngroșată și cu tortițe prinse de gît și umăr, cu o canelură mediană, ce prezintă analogii cu tipuri similare de amfore descoperite în alte așezări din sec. II—III¹¹.

Deși nu a fost surprins un nivel de locuire din sec. IV trebuie să arătăm că s-au depistat câteva fragmente ceramice din această perioadă, lucrate la roată, din pastă cenușie fină, caracteristice culturii Sintama de Mureș¹² (fig. 5/7, 8, 6/1, 2). Acestei perioade istorice îi aparține o fibulă descoperită în umplutura gropii unui mormînt medieval din secțiunea II, careul 10. Face parte din tipul de fibule cu piciorul întors pe dedesubt, cu arcușul semicircular (rectangular în secțiune), resortul bilateral scurt și coarda trasă pe dedesubt. Are portagrafa sub formă de teacă (fig. 6/3). Tipul acesta de fibulă aparține secolelor III—IV¹³.

5 Alexandru Vulpe, *Materiale*, VI, 1959, p. 245—246, fig. 3/2, 3, 4.

6 Sebastian Morintz, *Materiale*, VI, p. 234—235.

7 Anton Nițu, Ioan Zamoșteanu și Mihai Zamoșteanu, *Materiale*, VI, 1959, p. 367—368, fig. 7/1, 3.

8 C. Buzdugan, *Carpica*, I, 1968, p. 81, fig. 4/4.

9 C. Buzdugan, *Carpica*, I, 1968, p. 96, 97, fig. 1/1, 2, 4, 8.

10 C. Buzdugan, *Carpica*, 1968, p. 73—74, fig. 1/1.

11 Gh. Bichir, *Cultura Carpica*, București, 1973, p. 90, pl. CLVI/4, 5; CLVII/2, 4 și CLVIII/3.

12 Ion Ioniță, *ArchMold*, IV, 1966, p. 201—208.

13 Oscar Almgren, *Studien über nordeuropäische Fibel formen*, Leipzig, 1923, p. 7, planșa VII, fig. 178. Tipuri similare la Moldoveni-Gabăra, Poieniști, Dochia

Mult mai clar este reprezentat nivelul de locuire aparținând epocii prefeudale (secolele VI—VII).

În această direcție menționăm că s-au descoperit locuințe-pietrar din sec. VI—VII, dar în mare măsură distruse de gropile mormintelor din sec. XVI—XVII. Nivelul de locuire prefeudal pornește de la partea superioară a unui strat de pământ de culoare brun închis în care s-au găsit fragmente ceramice prefeudale. Astfel, în secțiunea VII în carourile 4 și 5 s-a identificat o locuință-pietrar, distrusă în mare parte de morminte și în umplutura căreia, s-au găsit fragmente ceramice, lucrate la roată înceată, dintr-o pastă cărămizie spre cenușiu. Locuința-pietrar, păstrată doar pe o mică porțiune, de formă rectangulară, avea o vatră din pietre. Ca inventar, în locuință, s-au găsit mai multe fragmente ceramice, printre care și două funduri provenind de la vase borcan.

Ceramica descoperită în locuință, prin forma vaselor și tehnica de prelucrare, aparține secolelor VI—VII e.n. (fig. 6/4, 5).

Menționăm descoperirea unei locuințe-pietrar în secțiunea XI distrusă în cea mai mare parte de gropile mormintelor feudale. În umplutura pământului scos din această locuință s-au găsit fragmente ceramice și un vâscior, lucrat la mână, dintr-o pastă groasă, de culoare cenușie spre cărămiziu, ce conține în compoziție cioburi pisate (fig. 6/6).

Fragmentele ceramice provin de la diferite tipuri de vase ce au buza mai mult sau mai puțin arcuită în afară. Uneori vasele au gura trasă puțin în interior, iar buza este aproape dreaptă, alteori întinim vase cu buza răsfrintă și subțiată spre margine (fig. 6/7—10).

Materialul ceramic descoperit la Ștefan cel Mare, prin trăsăturile sale caracteristice, aparține în majoritate populației autohtone. O anumită categorie de ceramică, prin forma vaselor îndeosebi, ne pune în fața unor materiale de factură slavă, ceea ce ne dovedește că locuitorii așezării de aici au intrat la un moment dat în contact cu cultura slavă (fig. 6/6, 7). Privit în ansamblu, materialul ceramic de aici, aparținând secolelor VI—VII, își găsește analogii la Botoșana¹⁴, Costișa¹⁵, Șipot-Suceava¹⁶, Bacău-Curtea Domnească¹⁷, Davideni¹⁸ etc.

Observațiile stratigrafice efectuate în secțiunile și casele practicate aici au dus la identificarea a două nivele de locuire din epoca feudală. Astfel, în secțiunea XIII, la baza unui strat de pământ de culoare gri deschis, s-au depistat fragmente ceramice din secolele XIV—XV. Cercetările efectuate la această secțiune s-au soldat cu descoperirea unei locuințe din această vreme. Stratigrafic, locuința se află sub bucățile de mortar, pietre, fragmente ceramice ce aparțin construcțiilor medievale din secolele XVI—XVII.

În profilul acestei locuințe se observă o umplutură de pământ cu mult cărbune, fragmente ceramice și pietricele (fig. 4). Din cauza ară-

14 Dan Gh. Teodor, *Memoria Antiquitatis*, I, 1969, p. 181 și urm.

15 Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, *Carpica*, 1968, p. 233 și urm.

16 M. D. Matei, *SCIV*, X, 1959, 2, p. 409 și urm.

17 Ioan Mitrea și Al. Artimon, *Carpica*, 1971, p. 242—244.

18 Ioan Mitrea, *Studii și cercetări științifice*, Seria Istorie-filologie, 1972.

turilor adânci efectuate în această zonă cu tractorul conturul locuinței n-a putut să fie reconstituit. În umplutura pământului din locuință s-au găsit fragmente ceramice provenind de la vase de diferite tipuri. Cu acest prilej s-a reconstituit un vas (castron sau strachină) lucrat la roată, dintr-o pastă bine frământată, de culoare cărămizie, ce are ca degresant nisip cu bobul mic. Vasul e de formă tronconică, cu gura larg deschisă (evazată), buza teșită. La exterior vasul este decorat cu o creștături sub forma unor alveole. La exterior vasul este decorat cu o linie în val, ce se dublează pe altă porțiune a vasului. Paralel cu prima linie, urmează o altă linie în val. Înălțimea vasului e de 9 cm, diametrul gurii de 14 cm, iar diametrul fundului de 10,5 cm. La exterior este puternic ars de foc (fig. 7/1). Tipul acesta de vas îl întâlnim și în feudalismul timpuriu¹⁹, dar la noi poate fi datat în secolul al XIV-lea.

Celelalte fragmente ceramice provin de la vase-borcan lucrate la roată, din pastă cărămizie ce au buza răsfrintă mult spre exterior și cu marginea rotunjită, decorate la exterior cu o linie în val; altele provin de la vase ce au buza trasă în afară, teșită la exterior și decorate pe umărul vasului cu linii orizontale (fig. 7/2—5).

Ceramica de acest tip își găsește analogii în descoperirile efectuate în Moldova și datate în secolele XIV—XV²⁰.

Unele fragmente provin de la vase lucrate la roată din pastă cărămizie ce au buza trasă puternic în afară, rotunjită la exterior, gîtul bine conturat și umerii bombați. La exterior ele sînt decorate cu roțița cu benzi de puncte pe întreaga suprafață. Tipurile de vase cu acest decor se întâlnesc în feudalismul timpuriu, fiind descoperite la Garvăn²¹ și la Cernatul de Sus²². Ținînd cont de compoziția pastei, tehnica de lucru și faptul că s-au găsit cu materiale ceramice de aceeași factură, ne determină să le datăm în secolul XIV. Pasta din care sînt confecționate aceste vase are în compoziție un nisip cu bobul mare, pereții vaselor destul de groși și arse neuniform (fig. 7/6, 7).

În legătură cu locuirea din secolele XIV—XV menționăm că a fost descoperită numai în secțiunea XIII. În celelalte secțiuni și case nu s-au surprins urme de locuire din această vreme. De asemenea nu s-au găsit nici fragmente ceramice sau alte obiecte din această perioadă.

Considerăm că aceste vestigii din sec. XIV—XV pot proveni de la o așezare aflată în apropiere sau de la unele amenajări temporare.

Al doilea nivel medieval de locuire a fost surprins în toată zona în care am întreprins cercetările. S-a constatat că imediat sub solul arabil deranjat de lucrările agricole, urmează un strat de pământ gri deschis amestecat cu cărbuni, mortar, pietre și fragmente ceramice, ce pot fi datate în secolele XVI—XVII.

19 Gh. Ștefan și colaboratorii, *Materiale*, V, p. 578, fig. 11/4.

20 Elena Busuioc, *Ceramica de uz comun nesmălțuită din Moldova (secolul al XIV-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea)*, Edit. Acad. R.S.R., București, 1975, p. 48—49.

21 Gh. Ștefan, I. Barnea, Bucur Mitrea, *Materiale*, IV, p. 199, fig. 4.

22 Z. Szekely, *Materiale*, IX, p. 301, fig. 5/5.

De la acest nivel pornesc zidurile construcțiilor medievale ce au fost depistate în perimetrul cercetat de noi. Într-adevăr trasarea secțiunii I a dus la descoperirea unor ziduri aparținând unei construcții din veacul al XVI-lea (fig. 2 ; 8/1). Cercetarea sistematică a acestor ziduri, cât și trasarea altor secțiuni și casete s-a soldat cu identificarea în această zonă a unei biserici, a unui turn clopotniță și a unui cimitir medieval din veacurile XVI—XVII (fig. 2). În rîndurile ce urmează ne vom referi în mod detaliat asupra acestor construcții și a necropolei feudale de aici.

Ca urmare a săpăturilor arheologice întreprinse în anii 1971—1973 aceste obiective au fost în mare parte cercetate. Cu acest prilej s-au clarificat etapele mari de funcționare ale acestor monumente cât și evoluția în timp a cimitirului descoperit în această zonă.

În primul rînd s-a urmărit cercetarea sistematică a bisericii descoperită în această zonă prin trasarea mai multor secțiuni și casete (fig. 2). De la acest edificiu nu s-au mai păstrat decît fundațiile, în unele sec-toare, cum este o parte din zidul despărțitor dintre naos și pronaos și o mică porțiune din zidul sudic, ele fiind demantelate.

Din observațiile efectuate a reieșit că pe locul unde s-a ridicat biserica n-a mai fost nici o construcție mai veche din momentul săpării șanțurilor de fundație ale acestui monument. În această direcție situația stratigrafică este deosebit de concludentă și de asemenea nici un mormînt din cele dezvelite în jurul bisericii nu a fost tăiat de temeliile acestei construcții.

Din punct de vedere stratigrafic situația în zona bisericii și clopotniței se prezintă în felul următor : Baza săpăturii este reprezentată, fără excepție, de solul viu, de culoare galbenă. Urmează un strat de pămînt galben murdar în cuprinsul căruia s-au găsit resturi de chirpic și fragmente ceramice din epoca neolitică. Peste acest strat de locuire neolitică se suprapune un strat de pămînt de culoare brun închis cu rare fragmente ceramice, avînd la baza lui fragmente ceramice prefeudale. Acest strat este suprapus de un altul format din pămînt de culoare gri deschis în umplutura căruia s-au găsit urme de mortar, pietre și fragmente ceramice din secolul XVI. De aici pornesc fundațiile bisericii și clopotniței. Ultimul strat, pămînt arabil, are la baza lui o umplutură masivă în apropierea zidurilor construcției, de pietre, moloz, cărbuni, cuie și fragmente ceramice caracteristice veacului al XVII-lea și care fixează un termen postquem pentru epoca în care s-a produs demolarea bisericii și clopotniței (fig. 9).

Aceeași situație stratigrafică a fost surprinsă și în secțiunea X din interiorul bisericii unde se observă destul de clar nivelul de construcție marcat printr-o dungă de mortar (fig. 10).

Cercetările arheologice întreprinse la biserică au contribuit la obținerea de date valoroase privind planul monumentului, datarea și demantelarea lui.

Urmărind traseul fundațiilor, cercetările au demonstrat că într-o primă perioadă, biserica era constituită din altar, naos și pronaos. Din cele observate reiese că biserica face parte din tipul de monumente de

plan dreptunghiular cu absida altarului poligonală și pronaosul de asemenea poligonal. Ea prezintă apropiate analogii cu alte monumente dintr-o perioadă mai timpurie sau târzie ca Bălinești²³, Dragomirna²⁴ Buhalnița²⁵, Suceava²⁶. Biserica are un diametru longitudinal de 15,60 m și diametrul lateral de 6,40 m. Altarul bisericii este destul de mic avînd o lungime interioară de circa 2,20 m. și fiind despărțit de naos printr-un zid gros de 0,80 m. Naosul este dreptunghiular și are lungimea interioară de 5,40 m iar lățimea de 4,60 m, fiind despărțit de pronaos printr-un zid cu o grosime de 0,80 m. Pronaosul, de formă poligonală, are latura de vest cu trei laturi în exterior și interior și o lungime interioară de 4,90 m și o lățime de 4,50 m (fig. 2).

Din cercetarea fundațiilor reiese caracterul rudimentar al tehnicii de lucru a acestui edificiu. Fundațiile nu respectă o grosime cît de cît unitară, iar unele elemente impuse de simetria construcției au uneori evidente diferențe. Grosimea zidurilor fundației bisericii oscilează între 0,60—0,80 m, iar adîncimea lor variază între 0,55—0,75 m.

Întreaga fundație a bisericii a fost făcută din bolovani de rîu de dimensiuni mici, mijlocii și mari, pe alocuri și sigă, prinși cu un mortar alcătuit din var, nisip și cărbune (fig. 8/3, 4, 5). Dacă în părțile de est, nord și sud fundația construcției a fost executată ceva mai îngrijit, în partea de vest a construcției s-a observat că fundația a fost executată prin umplerea cu piatră și mortar a șanțului special amenajat, rămînînd numeroase goluri în fundație (fig. 8/3).

Datorită faptului că suprafața interioară a bisericii a fost complet distrusă de lucrările agricole nu s-au mai găsit urme ale podelei și nici nu s-a putut reconstitui din ce material a fost executată pardoseala clădirii. În același timp menționăm că în umplutura pămîntului scos din interiorul bisericii a fost găsită o monedă emisă de Sigismund al III-lea, la anul 1616, pentru Polonia și care provine din vremea funcționării la acea dată a monumentului.

La o dată ulterioară s-a adosat monumentului un pridvor format dintr-o încăpere în lungime de 4,60 m și de 3,60 m lățime, situat în partea de sud, în apropierea pronaosului (fig. 2 ; 8/5).

Din cele observate a reieșit că această încăpere se sprijinea pe o masă de pietre de carieră și rîu, fără a se amenaja o fundație de pietre legate cu mortar, așa cum s-a procedat la celelalte părți componente ale monumentului. Probabil era un pridvor de lemn. În umplutura pămîntului scos de aici s-au găsit fragmente ceramice caracteristice pentru veacul al XVII-lea. De asemenea, s-a observat că sub aceste pietre s-au găsit două morminte, din care la unul s-a găsit o monedă emisă de Wladislav Jagello și care datează din prima parte a secolului al XVI-lea.

23 Gh. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, București, 1926, p. 133, fig. 197.

24 Gh. Balș, *Bisericile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933, p. 24—26, fig. 23.

25 *Ibidem*, p. 105—106, fig. 151.

26 *Ibidem*, p. 149—151, fig. 217.

Cercetările întreprinse în această zonă coroborate cu studierea fragmentelor ceramice și a mormintelor, ne-au dus la concluzia că pridvorul bisericii a fost construit la începutul secolului al XVII-lea. De altfel la data când s-a ridicat pridvorul în zona aceasta erau câteva morminte care au fost deranjate de lucrările necesare pentru amenajarea acestuia.

În legătură cu datarea bisericii s-au efectuat interesante observații. După cum am mai precizat fundațiile bisericii pornesc de la baza unui strat de pământ gri deschis în care s-au găsit fragmente ceramice caracteristice pentru secolul al XVI-lea. De asemenea, imediat după construirea bisericii, în jurul ei a început să se formeze un cimitir, iar mormintele cele mai vechi dezvelite aici sînt din prima jumătate a secolului al XVI-lea.

Tot din perioada de funcționare a bisericii au fost găsite câteva monede deosebit de interesante printre care amintim găsirea în secțiunea XII a unei monede emisă de Rudolf al II-lea, pentru Ungaria, la anul 1579 și a unei monede emisă în anul 1599 de Sigismund III.

În concluzie trebuie să arătăm că observațiile stratigrafice, fragmentele ceramice găsite pe nivelul de construcție și mormintele cele mai vechi dezvelite în această zonă și dateate cu monede, ne permit să considerăm că biserica a fost construită în prima jumătate a veacului al XVI-lea.

Peste nivelul de construcție s-a suprapus un strat de moloz format din pietre, mortar, cărbune, numeroase cuie și fragmente ceramice caracteristice secolului al XVII-lea și care fixează un termen postquem pentru epoca în care s-a produs demolarea bisericii. În legătură cu distrugerea bisericii, observații valoroase au fost obținute în timpul cercetărilor întreprinse la secțiunea a III-a. Aici am constatat că în apropierea zidului de nord al bisericii există mult moloz, pietre, fragmente ceramice, cuie și foarte mult cărbune provenind de la incendierea construcției. În acest nivel de arsură s-a găsit o monedă de tipul solidus emisă la anul 1626 de Sigismund III și care ne arată că biserica a fost distrusă printr-un puternic incendiu după anul 1626. Acest nivel de arsură, a fost observat în toate secțiunile și casele practicate pentru dezvelirea fundațiilor bisericii și a turnului clopotniță. De altfel s-a observat că sub acest nivel de arsură au fost surprinse în jurul bisericii și unele morminte dateate cu monede din secolul al XVI-lea. Tot în acest nivel de demolare s-au mai găsit unele monede care ne dovedesc că distrugerea acestor construcții a avut loc în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Menționăm găsirea unei monede de tipul solidus, la zidul de sud al bisericii, emisă de Gustav Adolf (1611—1632) a unei monede emisă de Gustav Adolf la anul 1628 și găsită în apropierea zidului de sud al bisericii, cît și a unei monede descoperită în secțiunea VII și emisă de Cristina la anul 1644.

Imediat după distrugerea bisericii a început să se scoată piatră din temeliiile ei așa cum s-a constatat la o parte din zidul de despărțire

a naosului de pronaos și o porțiune din fundațiile zidului de sud. Această operațiune a fost abandonată din motive necunoscute nouă.

În apropierea bisericii, la circa 3 m. față de zidul vestic al ei, s-au descoperit fundațiile unui turn-clopotniță. Menționăm faptul că aceste ziduri fuseseră descoperite în campania de săpături a anului 1971, fără a cunoaște la timpul respectiv cărui tip de construcție îi aparține (fig. 2; 8/1, 2). Cercetările metodice întreprinse în anul 1972 au dus la dezvelirea acestor ziduri care aparțineau unui turn-clopotniță. Cu acest prilej s-a observat că nivelul de construcție marcat printr-o dungă de mortar s-a surprins pe anumite porțiuni, iar în alte părți el a fost distrus de lucrările agricole. Fundațiile turnului clopotniță au fost construite de la nivelul de bază a unui strat subțire de pământ gri deschis cu urme de pietricele, mortar și rare fragmente ceramice caracteristice pentru secolul al XVI-lea. În zona cercetată nu a fost găsită nici o urmă care să poată fi atribuită unui monument anterior, fie chiar de lemn.

Turnul clopotniță apare în plan ca un pătrat cu laturile interioare de $3,20 \times 3,10$ m.

Temeliile turnului clopotniță au fost executate din piatră de râu legată cu mortar format din var, nisip și cărbune. În legătură cu tehnica de execuție s-a observat că fundațiile turnului au fost executate mult mai superficial decât zidurile bisericii. S-a observat că șanțul de fundație nu respectă un anumit traseu, că adâncimea temeliilor este destul de mică de la 0,40 m la 0,50 m, la fel ca și grosimea zidurilor ce oscilează între 0,70 m, 0,90 m. Există multe goluri în umplerea cu pietre și mortar a șanțului de fundație. De asemenea se observă în partea de sud-est a turnului o lărgire a șanțului de fundație, printr-o completare a acestui șanț în lungime de 1,00 m și o lățime de 0,75 m, umplut cu piatră de râu legată cu mortar (fig. 2).

Menționăm că temeliile turnului clopotniță nu distrug nici un mormint ceea ce ne dovedește că această construcție a fost ridicată la scurt timp după construirea bisericii. În zona în care s-a ridicat turnul a fost surprinsă aceeași dungă de arsură, observată și la biserică și care provine de la incendierea construcției care a avut loc în a doua jumătate a veacului al XVII-lea.

În campaniile de săpături arheologice efectuate aici în anii 1971—1973, alături de celelalte obiective urmărite a fost cercetat și cimitirul medieval.

Cu acest prilej s-a observat că imediat după construirea bisericii și turnului clopotniță, în jurul lor a început să se formeze un cimitir. În urma cercetărilor întreprinse s-au dezvelit un număr de 86 morminte. În interiorul bisericii sau a turnului clopotniță nu s-a descoperit nici un mormint, în afară de cele două morminte (M₅₀ și M₆₀) găsite în pridvorul adosat la începutul veacului al XVII-lea (fig. 2).

De asemenea, nici unul din mormintele dezvelite în jurul bisericii și turnului clopotniță nu a fost tăiat de zidurile construcției ceea ce ne dovedește că mormintele sînt contemporane sau mai noi decât biserică și clopotniță.

În legătură cu cercetarea cimitirului medieval trebuie să arătăm că mormintele contemporane bisericii și turnului clopotniță, ne-au servit, în afara celorlalte observații, la datarea monumentelor prin monedele pe care le cuprindeau ca inventar.

Studierea mormintelor dezvelite aici a dus la o serie de observații asupra felului de înmormântare, a ritului și obiectelor de inventar găsite în aceste morminte.

Înhumația s-a făcut la unele morminte în groapă simplă, iar la altele în sicrie. Adâncimea la care se aflau scheletele față de nivelul actual de călcare variază între 1,20—0,70 m, la mormintele de adulți fiind mai mare ca la cele de copii.

Ritul de înmormântare era cel creștin, înhumații fiind orientați cu capul la vest și picioarele la est. Orientarea nu respectă totuși în mod riguros direcția vest-est, între morminte existând diferențe de orientare cu tendința de a se abate spre V.S.V., respectiv E.N.E. (M₁₄, M₁₇, M₂₀, M₂₅, M₆₃, M₆₄, M₆₅, M₆₆). S-au constatat și unele variațiuni mici de orientare spre sud-est sau sud-vest (M₂₃, M₃₀, M₁₈, M₂₄).

Un singur mormint (M₄₁) are o orientare mai curioasă și inexplicabilă (picioarele la S SE, iar capul la N NV).

Un alt detaliu ce deosebește între ele mormintele, este poziția brațelor. Sub acest aspect, au apărut schelete cu ambele brațe încrucișate pe piept sau abdomen, altele având un braț paralel cu corpul, iar al doilea îndoit pe piept sau pe regiunea abdomenului; cît și schelete ce au un braț îndoit pe piept, iar al doilea pe regiunea abdomenului, și altele cu ambele brațe îndoite pe piept.

Intrucît la unele morminte am găsit urme de lemn și cuie de la sicrie, considerăm că poziția brațelor s-a putut modifica și ulterior momentului îngropării. Probabil că cel puțin o parte din deosebirile enumerate se datoresc deplasării membrelor superioare în timpul tasării pămîntului.

Menționăm că din punctul de vedere al poziției brațelor nu am putut surprinde diferențe de datare între mormintele mai vechi sau cele mai noi.

Cimitirul din jurul bisericii și turnului clopotniță descoperit aici, cuprinde atît schelete de adulți (bărbați și femei) cît și de copii și prezintă analogii cu necropolele medievale de la Suceava²⁷, Țînganu²⁸, Retevoești²⁹ etc.

Inventarul mormintelor poate fi considerat în general modest, atît din punct de vedere al numărului de obiecte găsite, cît și din punct de

27 Vezi SCIV, IV, 1—2, 1953, p. 357; *Materiale*, V, p. 610; Al. Artimon, *Studii și materiale*, Istorie, III, Suceava, 1973, p. 138—143.

28 Panait I. Panait, Mioara Turcu, Iulia Constantinescu, Paul I. Cernavodeanu, *Complexul medieval Țînganu (Cercetări arheologice, numismatice și istorice)*, cap. *Necropola feudală*, de Mioara Turcu, în *Cercetări arheologice în București*, vol. II, București, 1965, p. 264—270.

29 Vezi *Materiale*, VI, p. 711—712.

vedere al calității și valorii artistice a obiectelor. Inventarul constă din monede și câteva obiecte de podoabă.

Din totalul celor 86 de morminte cercetate, numai la 49 din ele s-au găsit monede. Cu toate acestea considerăm că monedele găsite la morminte (majoritatea au fost găsite în mina stângă a celui înhumat) ne ajută la datarea necropolei și a monumentelor respective (biserica și clopotniță). Referitor la aceste monede menționăm că unele sînt perforate, altele neperforate (majoritatea în stare fragmentară și mult șterse și uzate) și că la unele morminte s-au găsit cîte două sau trei monede din emisiuni diferite. Astfel, la mormîntul 45 s-au descoperit două monede, una emisă de Maximilian II la anul 1570 și alta emisă de Rudolf II la 1602. La M₅₂ s-au găsit trei monede: una emisă de Ferdinand I (1527—1564), celelalte două emise de Rudolf II (1576—1608). Ultimul mormînt în care s-au găsit două monede este M₆₁; una emisă de Ferdinand I (1527—1564) și alta emisă de Gustav Adolf (1611—1632).

S-a constatat încă odată că pentru datarea acestor morminte trebuie să avem în vedere și prezența în gropile lor a fragmentelor ceramice sau anumite situații stratigrafice, întrucît în această vreme monedele circulau pe o perioadă întinsă de timp.

Dacă încercăm să analizăm situația monedelor descoperite la morminte constatăm următoarele: La mormîntul 44 s-a găsit o monedă emisă de Matei Corvin în perioada 1489—1490 pentru Ungaria și care este perforată. Mormintele M₁ și M₆₀ aveau monede emise de Wladislav II Jagello (1490—1516). Un număr de 13 monede sînt emisiuni de la Ferdinand I (1527—1564) pentru Ungaria și au fost descoperite la mormintele 5, 14, 36, 38, 42, 43, 47, 51, 52, 56, 61, 78 și 80 (dintre acestea numai 4 sînt neperforate — M₁₄, M₃₈, M₄₇ și M₅₆).

Menționăm descoperirea la mormintele 3, 26, 28, 34, 39, 45, 48, 50, 53, 74, 83 a 11 denari emiși de Maximilian II (1564—1576) pentru Ungaria (din care monedele de la M₂₆, M₂₈, și M₅₀ sînt neperforate).

Mult mai numeroase sînt emisiunile monetare de la Rudolf al II-lea (1576—1608), în număr de 16 denari găsiți la mormintele 2, 10, 13, 24, 32, 33, 40, 41, 45, 52 (2 buc.), 57, 65, 72, 79 și 82 (din care 3 sînt monede neperforate și provin de la mormintele 41, 57 și 72). Celelalte monede găsite la morminte sînt emisiuni de la Matei II (1608—1619) — M₁₉; Gustav Adolf (1611—1632) — M₃₀, M₆₁; Gabriel Bethlen (1613—1629) — M₂₂, M₈₃; Sigismund III (1587—1632) — M₇₇ și de la Ferdinand III (1637—1657), M₂₁ și M₂₇.

Obiectele de podoabă găsite la morminte sînt extrem de puține și modeste din punct de vedere al valorii artistice.

Într-un singur mormînt (M₁₀) s-au găsit 25 nasturi lucrați din metal, de formă globulară cu fundul ușor turtit și cu o mică ureche de prins în partea superioară, asemănători cu cei descoperiți la Suceava³⁰ (fig. 11/2). Datarea lor nu constituie o problemă întrucît au fost găsiți împreună cu o monedă emisă de Rudolf II la anul 1589.

30 Al. Artimon, *op. cit.*, p. 141, fig. 2/1.

La mormîntul 47, datat cu o monedă neperforată emisă de Ferdinand I, pentru Ungaria, la anul 1549 s-a găsit un cercel întreg și un fragment de cercel (fig. 11/1). Cercelul este lucrat dintr-o sîrmă subțire din bronz îndoită sub formă de cerc cu două urechiușe avînd la bază fixate 6 mărgelile din care una este mai mare. Menționăm găsirea unor copci și fluturași la mormintele 53 și 57.

O semnificație deosebită o prezintă găsirea în morminte într-o stare foarte precară de conservare a unor urme reduse din materialul folosit la îmbrăcăminte. De multe ori sînt numai fire subțiri de mătase sau alte resturi de la îmbrăcăminte, printre care amintim găsirea unor nasturi lucrați din aceste fire și a unui colan la mormintele 52 și 57.

Inventarul descoperit în morminte, foarte modest de altfel, ne ajută să stabilim că populația din această zonă era formată din oameni săraci. Cu excepția citorva morminte în care s-au găsit obiecte de podoabă (M_{10} , M_{47} , M_{52} , M_{53} și M_{57}) și care au fost enunțate mai sus, în celelalte morminte nu s-au găsit podoabe.

Analiza judicioasă a acestui bogat inventar numismatic găsit la aceste morminte, coroborat cu celelalte materiale și cu situația stratigrafică ne-a permis să observăm că cimitirul începe să se formeze și să funcționeze în secolul al XVI-lea și să dureze pînă în sec. XVII. Perioada scurtă de funcționare a acestui cimitir (cca. 100 ani) este dovedită și de faptul că nu constatăm înhumări pe același loc (cu foarte rare excepții), probabil că la data cînd se efectuau înmormîntările se cunoștea locul exact al mormintelor existente în acest cimitir.

De la mijlocul veacului al XVII-lea, către a doua jumătate a lui, cimitirul își încetează existența. Cel mai nou mormînt a fost descoperit în secțiunea II (M_{27}), la care s-a găsit o monedă neperforată, emisă pentru Ungaria, de Ferdinand III la anul 1641.

Cercetările arheologice întreprinse la secțiunile și casele trasate pentru dezvelirea bisericii, turnului clopotniță și mormintelor au scos la iveală numeroase obiecte medievale printre care menționăm ceramica de uz casnic și ornamentală, cuie, piroane, nasturi, cercei și monede.

Ceramica de uz casnic găsită aici se compune din fragmente ce provin de la vase de diferite tipuri lucrate cu roata de picior și care datează din secolele XVI—XVII. În general, pasta vaselor conține nisip cu grăuntele mărunt și uneori chiar pietricele, ceea ce face ca peretele să aibă o suprafață oarecum zgrunțuroasă și aspră. Ceramica este de culoare cărămidie, cenușie și alb-cenușie.

Printre fragmentele ceramice găsite în suprafața cercetată menționăm o buză de la un vas lucrat la roată, din pastă de culoare cărămidie, și al cărui profil derivă din ceramica caracteristică pentru cea de a doua jumătate a secolului al XV-lea. Acest fragment ce are apropiate analogii cu ceramica de la Suceava³¹ datează din prima jumătate a veacului al XVI-lea (fig. 11/3).

31 Elena Busuioc, *SCIV*, 3, 1968, p. 495, fig. 1/3.

Mult mai numeroase sînt fragmentele ceramice găsite în secțiunile și casele practicate aici, lucrate dintr-o pastă cărămizie, la roata cu turație rapidă și caracteristice pentru secolele XVI (a doua jumătate) și XVII (fig. 11/5, 6; 8—11). Unele din ele provin de la vase cu toartă, decorate la exterior, imediat sub buză, cu linii inoizate orizontale (un număr de 8 registre) și cu o linie ondulată (fig. 11/4).

De asemenea s-au găsit și fragmente ceramice ce provin de la vase lucrate din pastă caolinoidă, relativ bine frământată, iar în compoziția pastei se observă paiete de mica. În legătură cu decorarea acestora s-a observat că pe vasele din pastă cărămizie apare pictura cu humă albă, iar pe vasele din pastă albă (caolin), pictura cu humă roșie sau brună.

S-au găsit și fragmente ceramice ce provin de la străchini smălțuite, pictate în interior, fiind lucrate din pastă cărămizie (fig. 11/7). În concluzie menționăm că ceramica descoperită aici datează din secolele XVI—XVII și are apropiate analogii cu obiectele de acest tip găsite la Iași³², Suceava³³, Traian—Zănești³⁴, Adjutul Vechi³⁵, Bacău³⁶ etc.

Ceramica ornamentală descoperită în zona cercetată provine de la cahle decorate cu motive florale și geometrice și caracteristice pentru veacurile XVI—XVII (fig. 12).

Printre obiectele de fier, în zona în care am efectuat săpăturile arheologice s-au găsit și numeroase cuie de dimensiuni diferite și câteva piroane caracteristice pentru secolele XVI—XVII. Majoritatea acestor cuie s-au descoperit în stratul de arsură care marchează incendierea construcțiilor (biserica și clopotnița), care a avut loc în secolul al XVII-lea (fig. 13).

Săpăturile metodice întreprinse aici au scos la iveală și numeroase monede din sec. XVI—XVII, care au permis împreună cu alte elemente de datare, să se facă unele precizări de natură cronologică (Tab. I)³⁷.

Concluzii :

Cercetările arheologice întreprinse în comuna Ștefan cel Mare în perioada 1971—1977 au avut ca obiectiv principal cercetarea așezării medievale din sec. XVI—XVII. În această direcție s-a urmărit dezvelirea construcțiilor medievale (biserica și clopotnița) surprinse în locul „La Siliște” pe podul terasei Trotușului. Cu acest prilej s-a observat că aceste construcții au fost ridicate în această zonă în prima jumătate a veacului al XVI-lea. De asemenea s-a constatat că în a doua jumătate a secolului al XVII-lea aceste construcții au fost distruse printr-un puternic incendiu.

32 Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *Arheologia Moldovei*, V, București, 1967, p. 218—219, p. 224, fig. 31.

33 B. Mitrea și colaboratorii, *SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 770.

34 Gh. Bichir, *SCIV*, tomul 18, 2, 1967, p. 318—320.

35 Al. Artimon, *Carpica*, 1967, p. 244—248; fig. 8/5, 8; fig. 9/3, 7.

36 Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească Bacău. Material inedit.

37 În legătură cu descoperirile monetare menționăm că ne-am referit pe larg în cursul lucrării, fără a mai insista în continuare asupra acestor obiecte.

Observații valoroase s-au efectuat și asupra cimitirului descoperit aici și care datează din secolele XVI—XVII.

În apropierea bisericii și turnului clopotniță la coa. 30 m sud-vest s-au descoperit fundațiile unei construcții aparținând unei curți boierești³⁸ (fig. 2).

Cercetările viitoare, pe cât va fi posibil, vor trebui să stabilească raportul dintre construcțiile de caracter cultural și Curtea boierească.

Tot în această perioadă s-au efectuat săpături și în așezarea satească, azi dispărută și cu care prilej s-au găsit locuințe de tipul bordeielor și semibordeielor, cât și gropi de provizii din sec. XVI—XVII³⁹.

O primă concluzie ce se desprinde din cercetările întreprinse în această zonă este aceea că ne aflăm într-o așezare medievală, azi dispărută. Pe promontoriul cel mai înalt se aflau situate construcțiile de caracter civil și construcțiile de caracter cultural. Pe terasa mai joasă se afla satul format din construcțiile adincite în pământ sau la suprafață.

Zona în care s-a descoperit așezarea medievală se află situată într-o poziție geografică deosebit de prielnică așezărilor omenești, cu surse multe de ape (izvoare numeroase, piriul Gutinaș) și cu un teren deosebit de util pentru munca agricolă și pentru creșterea vitelor.

Cercetările viitoare vor trebui să delimiteze așezarea feudală, să clarifice problemele legate de datarea ei și să stabilească raporturile care existau între stăpînul feudal ce își avea reședința pe promontoriu și locuitorii așezării satești. Deasemenea se va urmări să se surprindă cauzele părăsirii acestor construcții și a vetrei așezării satești de către locuitorii ce și-au avut reședința în această zonă⁴⁰.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES MÉDIÉVALES DANS LE VILLAGE ȘTEFAN CEL MARE. DISTRICT DE BACĂU

Résumé

Dans cet article les auteurs se rapportent aux recherches entreprises dans le village Ștefan cel Mare tout près de villages Gutinaș et Rădeana à l'endroit nommé „La Siliște” pendant la période 1971—1974.

Après avoir mentionné l'existente dans cette zone de quelques matériaux archéologiques de l'époque néolithique — culture de Cucuteni, du bronze, l'époque hallstatt (VI—V i.e.n.), du II-e et III-e siècles, IV-e, VI—VII siècles et du XIV-e et XV-e siècles, on s'occupe en détail de l'établissement médiéval du XVI-e et XVIII-e siècles. A cette occasion on a découvert les murs d'une église, de la tour du clocher et d'un cimetière des XVI-e et XVII-e siècles.

Les recherches archéologiques entreprises en one du découvrir des fondations de l'église on montre que ce monument dans un première période était constitué de autel, nef et pronaos. Il en a résulté que l'église appartenait, du type des monuments à plan rectangulaire, absyde de l'autel polygonale et le pronaos

38 Nu s-au făcut cercetări sistematice la această construcție din lipsă de fonduri și din cauză că în apropierea ei se află un stîlp de înaltă tensiune.

39 Cercetările întreprinse în așezarea satească vor face obiectul unui alt articol.

40 În rîndurile de față nu ne-am propus să analizăm documentele de epocă ce se referă la așezările din această zonă. Acest lucru îl vom face atunci cînd ne vom referi la așezarea satească descoperită în această zonă.

aussi polygonal. Elle présente des analogies avec d'autres monuments du même type, d'une période plus récente ou plus reculée comme Bălinești, Dragomirna, Buhalnița, Suceava. L'église a une diamètre longitudinal de 15,60 mètres et un diamètre lateral de 6,40 mètres (fig. 1).

À une date ultérieure on a ajouté au monument un devant formé d'une pièces de 4,60 m de long et 3,60 m de large (fig. 2 ; fig. 8/5).

Les fondations de l'église sont en grosse pierres de rivière figes avec du mortier fait du chaux, sable et charbon.

Les recherches archéologiques faites, ont démontré que l'église a été construite dans la première moitié du XVI-e siècle et on devant a été ajouté au commencement du XVII-e siècle.

Tout près de l'église, à environ trois mètres de la murure ouest ont été découvertes les fondations d'une tour de clocher toujours en grosses pierres de rivière et qui apparaît comme un carré avec les cotés de 3,20x3,10 m (fig. 2). La tour-clocher a été construite dans la première moitié du XVI-e siècle.

Autour de l'église et de la tour-clocher on a découvert et dévoilé 86 tombeaux des XVI-e et XVII-e siècles. Dans les tombeaux on a trouvé des monnaies battues dans le règne de Matei Corvin (1458—1490), Vladislav II Jagello (1490—1516), Ferdinand I (1527—1564), Maximilian II (1564—1576), Rudolf II (1576—1608), Sigismund III (1587—1632), Matei II (1608—1619), Gustav Adolf (1611—1632), Gabriel Bethlen (1613—1629) și Ferdinand III (1637—1657) (fig. 14). On y a trouvé aussi quelques objets de parure, boucles d'oreilles, boutons, pestes de vêtements. À la suite, des recherches faites suivant les objets trouvés il résulte que la cimetièrre commença à se former et à fonctionner dans la première moitié du XVI-e siècle et dure jusqu'à milieu et vers des la deuxième partie du XVII-e siècle. À l'occasion des recherches archéologiques on, a trouvé aussi de nombreux fragments de céramique usage ménager et d'ornement des XVI-e et XVII-e siècles (fig. 11 ; fig. 12). En conclusion les auteurs montrent que recherches archéologiques faites dans cette zone ont documenté l'existence d'un village aux XVI-e—XVII-e siècles, maintenant disparu. À l'avenir nos recherches porteront sur les logements médiévaux et sur la cour de boyards des XVI-e et XVII-e siècles.

LÉGENDES DES FIGURES

- Fig. 1. — Le plan général de la station archéologiques du village de Ștefan cel Mare. 1. Les mures de l'église et du clocher. 2. Les mures de la cour. 3. La zone on se trouve le village médiévale du XVIe et du XVIIe siècles.
- Fig. 2. — L'église, clocher et cimetière médiéval du village Ștefan cel Mare. Plan général des fouilles.
- Fig. 3. — Céramiques des époques : néolithique, du bronze et hallstatt.
- Fig. 4. — Le profil de la paroi de nord — nord-ouest de la XIIIe section.
- Fig. 5. — Céramique de hallstatt et du IIe et IIIe siècles.
- Fig. 6. — Objets du IVe et du VIe et VIIe siècles.
- Fig. 7. — Céramique du XIVe et du XVe siècles.
- Fig. 8 a-b. — Aspects de chantier. 1. Vue de la Ie section des mures de la tour du clocher. 2. Vue d'ensemble. Au Ier plan les mures de la tour du clocher. 3. Vue sur la murure ouest de l'église. 4. Vue sur la murure de l'autel de l'église. 5. Les cassettes avec la découverte avec du devant de l'église. 6. Au Ier plan la murure qui sépare la nef du pronaos.
- Fig. 9. — Profil de la paroi ouest de la XIIe section (Sc. 1/20).
- Fig. 10. — Profil de la paroi de nord de la Xe section-interieur de l'église (Sc. 1/50).
- Fig. 11. — Objets de parure et céramique d'usage commun du XVIe et XVIIe siècle.
- Fig. 12. — Céramique d'ornementale (fragments de plaques du terre cuite).
- Fig. 13. — Objets en fer.

DESCOPERIRILE MONETARE DIN COMPLEXUL ARHEOLOGIC
ȘTEFAN CEL MARE

Tabel 1

Nr. crt.	Țara pentru care s-a emis	Emitent	Tipul de monedă	Metalul	Anul emisiunii	Locul descoperirii	Starea de conservare
0	1	2	3	4	5	6	7
1.	Ungaria	Matei Corvin (1458—1490) Vladislav II Jagello (1490—1516)	denar	argint	1489—1490	Mormînt 44	Perforată și ruptă puțin
2.	"	"	"	"	1498—1503	Mormînt 1	Perforată și ruptă o mică porțiune
3.	"	Idem	"	"	" "	Mormînt 60	Perforată și puțin ștearsă
4.	"	Ferdinand I (1527—1564)	"	"	1528	Mormînt 42	Perforată și fragmentară
5.	"	"	"	"	1542	Mormînt 14	Ruptă puțin o margine
6.	"	"	"	"	1542	Mormînt 43	Perforată și ruptă unele porțiuni
7.	"	"	"	"	1549	Mormînt 47	Relativ bună. Puțin ștearsă
8.	"	"	"	"	1552	Mormînt 36	Perforată
9.	"	"	"	"	1552	Mormînt 51	Perforată și puțin rupte marginile
10.	"	"	"	"	1553	Mormînt 38	Relativ ștearsă prin ricutie
11.	"	"	"	"	1553	Mormînt 56	Bună
12.	"	"	"	"	1559	Mormînt 78	Perforată și ruptă puțin la o margine

0	1	2	3	4	5	6	7
13.	"	"	"	"	1563	Mormînt 61	Perforată. Relativ bună
14.	"	"	"	"	nedeterminat	Mormînt 5	Fragmentară
15.	"	"	"	"	"	Mormînt 52	Distrus marginile monedei
16.	"	"	"	"	"	Mormînt 80	Stare fragmentară
17.	Ungaria	Maximilian II (1564—1576)	dēnar	argint	1570	Mormînt 34	Corodată. În mare distrusă
18.	"	"	"	"	1570	Mormînt 45	Perforată, tocită
19.	"	Maximilian II	"	"	1571	Mormînt 3	Perforată
20.	"	"	"	"	1571	Mormînt 84	Stare fragmentară
21.	"	"	"	"	1573	Mormînt 50	Stare fragmentară
22.	"	"	"	"	1574	Mormînt 26	Bună
23.	"	"	"	"	1575	Mormînt 48	Perforată
24.	"	"	"	"	1575	Mormînt 74	Perforată
25.	"	"	"	"	nedeterminată	Mormînt 39	Stare fragmentară
26.	"	Rudolf II (1576—1608)	"	"	1577	Mormînt 28	Stare fragmentară
27.	"	"	"	"	1577	Mormînt 53	Perforată
28.	"	"	"	"	1579	Mormînt 82	Perforată
29.	"	"	"	"	1579	Secțiunea XII	Bună
30.	"	"	"	"	1580	Mormînt 41	Relativ bună. Puțin tocită
31.	"	"	"	"	1581	Mormînt 40	Stare fragmentară

0	1	2	3	4	5	6	L
32.	"	"	"	"	1582	Mormint 52	Perforată
33.	"	"	"	"	1585	Mormint 57	Bună
34.	"	"	"	"	1585	Mormint 72	Bună
35.	"	"	"	"	1589	Mormint 10	Perforată
36.	"	"	"	"	1589	Mormint 13	Perforată
37.	"	"	"	"	1590	Mormint 33	Stare fragmentară
38.	"	"	"	"	1597	Mormint 79	Perforată și ruptă puțin, marginile monedei
39.	"	"	"	"	1602	Mormint 45	Perforată și tocită
40.	"	"	"	"	nedeterminată	Mormint 2	Fragmentară
41.	Ungaria	Rudolf II (1576—1608)	denar	argint	nedeterminată	Mormint 24	Fragmentară
42.	"	"	"	"	"	Mormint 32	"
43.	"	"	"	"	"	Mormint 52	"
44.	"	"	"	"	"	Mormint 65	"
45.	Polonia	Sigismund III (1587—1632)	solidus	argint	1599	Zidul nordic al bisericii	Bună
46.	"	"	—	"	1616	Secțiunea X, caroul 8 — 0,30 m	Bună
47.	"	"	gros	"	1626	Mormint 77	Perforată
48.	"	"	solidus	aramă	1626	Secțiunea III, caroul 8 — 0,55	Ruptă o margine
49.	"	"	"	"	162	Sect. 7, caroul 7 — 0,30 m	Tocită

0	1	2	3	4	5	6	7
50.	Ungaria	Matei II (1608—1619)	denar	argint	1615	Mormînt 19	Ruptă o margine
51.	—	Gustav-Adolf (1611—1632)	solidus	aramă	1628	Caseta 1 — 0,30 m	Relativ bună
52.	—	"	"	"	nedeter- minată	Mormînt 30	Bună
53.	—	"	"	"	"	Mormînt 61	Relativ bună
54.	—	"	"	"	"	Caseta 1 — 0,30 zid. sudic al bisericii	Tocită
55.	Ungaria	Gabriel Bethlen (1613—1620)	denar	argint	"	Mormînt 22	Relativ bună
56.	Ungaria	Gabriel Bethlen (1613—1620)	denar	argint	nedeter- minată	Mormînt 83	Perforată și rupte marginile monedei
57.	"	Ferdinand III (1637—1657)	"	"	1641	Mormînt 27	Puțin o margine ruptă
58.	"	"	"	"	nedeter- minată	Mormînt 21	Ruptă o margine cu anul emiterii
59.	Orașul Riga	Christina (1634—1654)	solidus	aramă	1644	Secțiunea VII — 0,20 m	Bună

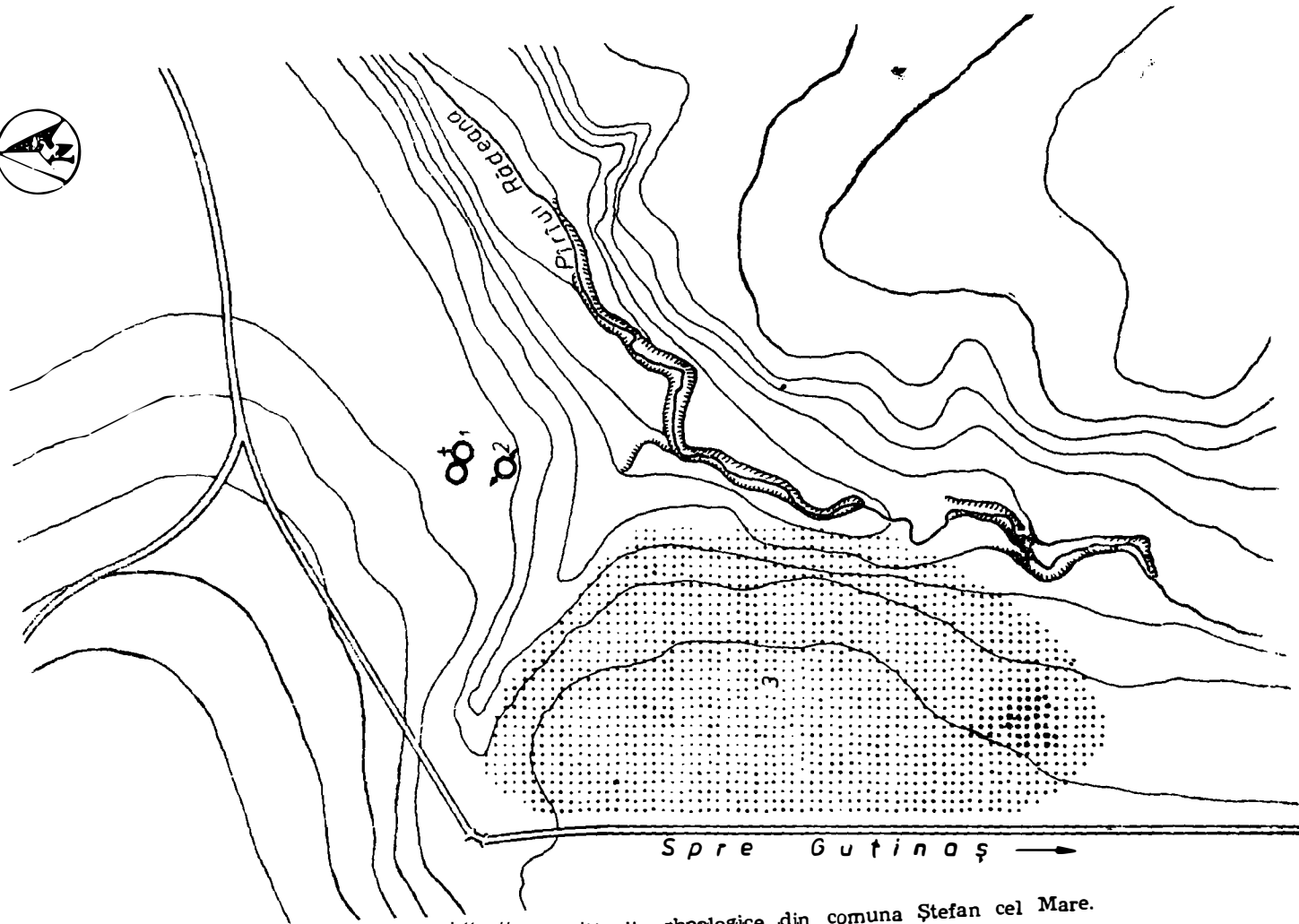

Fig. 1. — Planul general al sitului arheologic din comuna Ștefan cel Mare.

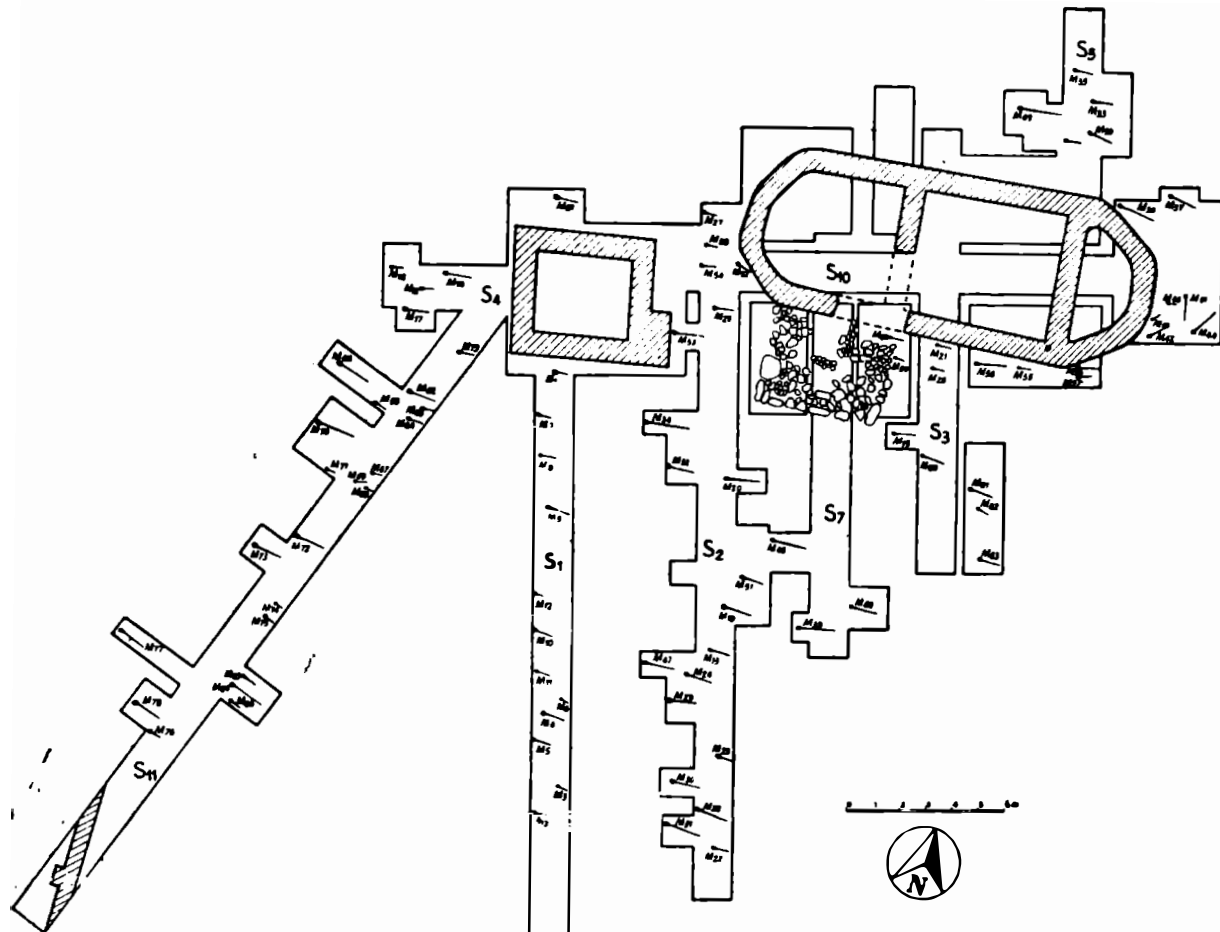

Fig. 2. — Biserica, clopotnița și cimitirul medieval din comuna Ștefan cel Mare. Plan general al

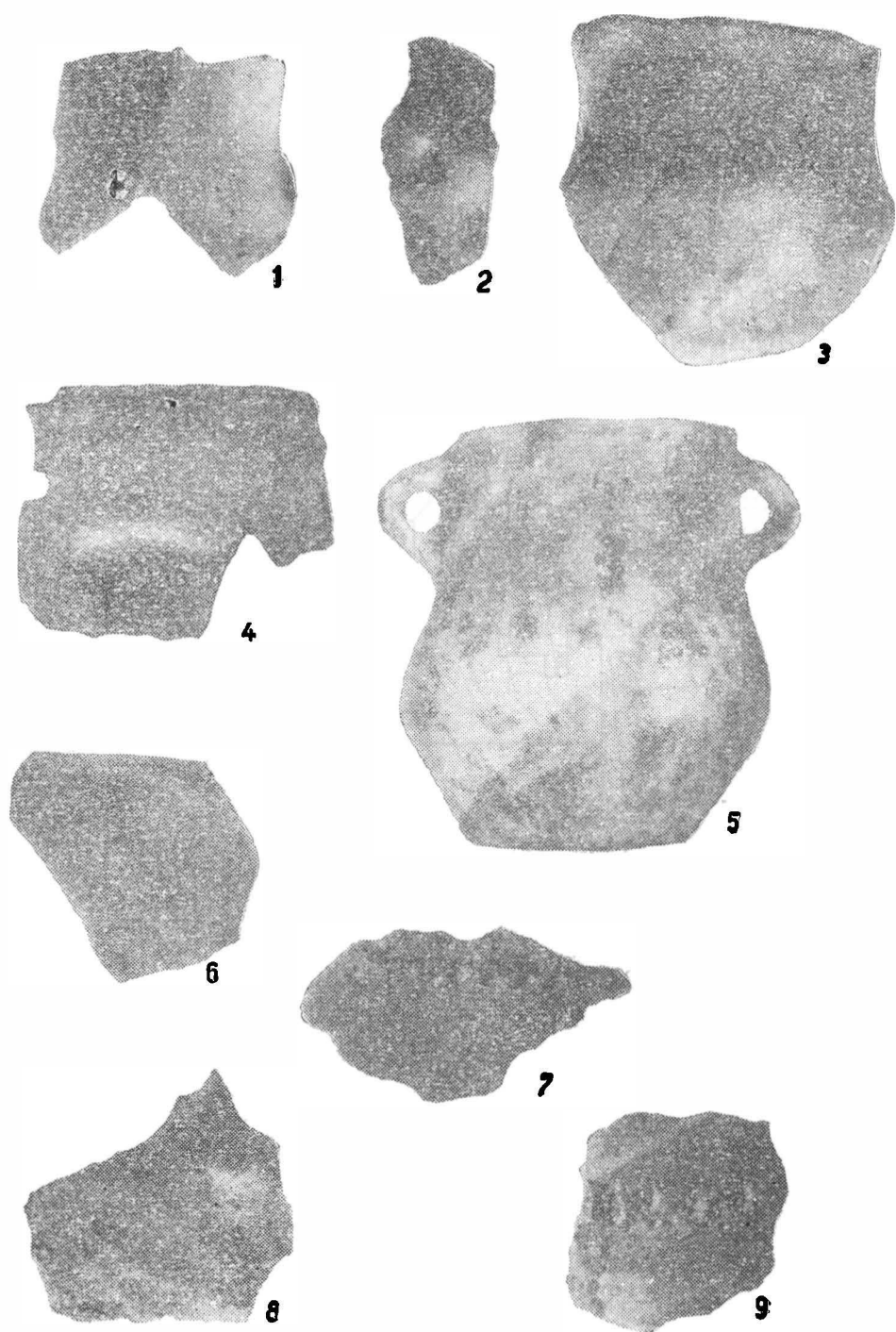

Fig. 3. — Ceramică din epocile : neolitic, bronz și hallstat.

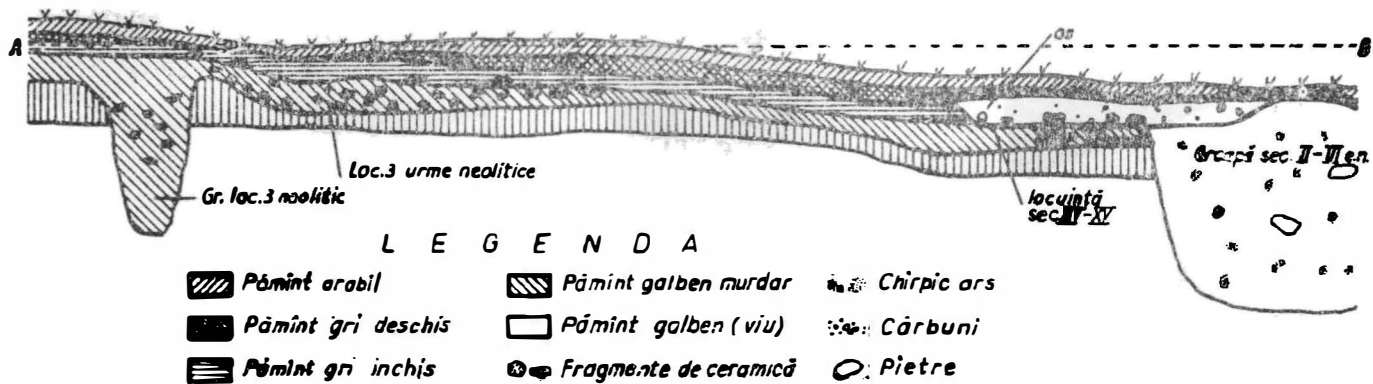

Fig. 4. — Profilul din direcția N-NV a sitului arheologic III (Sc. 1/50).

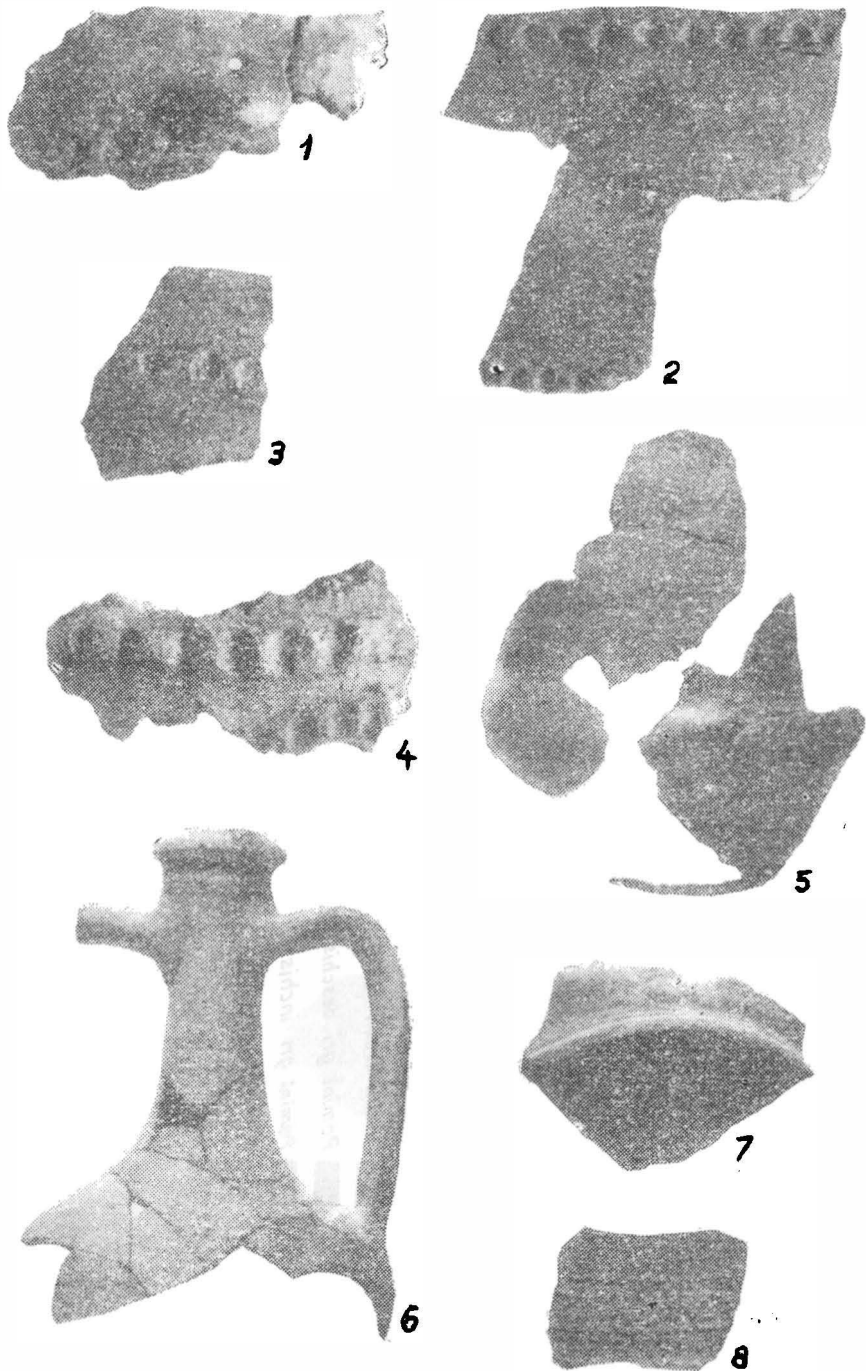

Fig. 5. <http://www.eindiechro.lt/tatpi/en/abc-10> e.n.

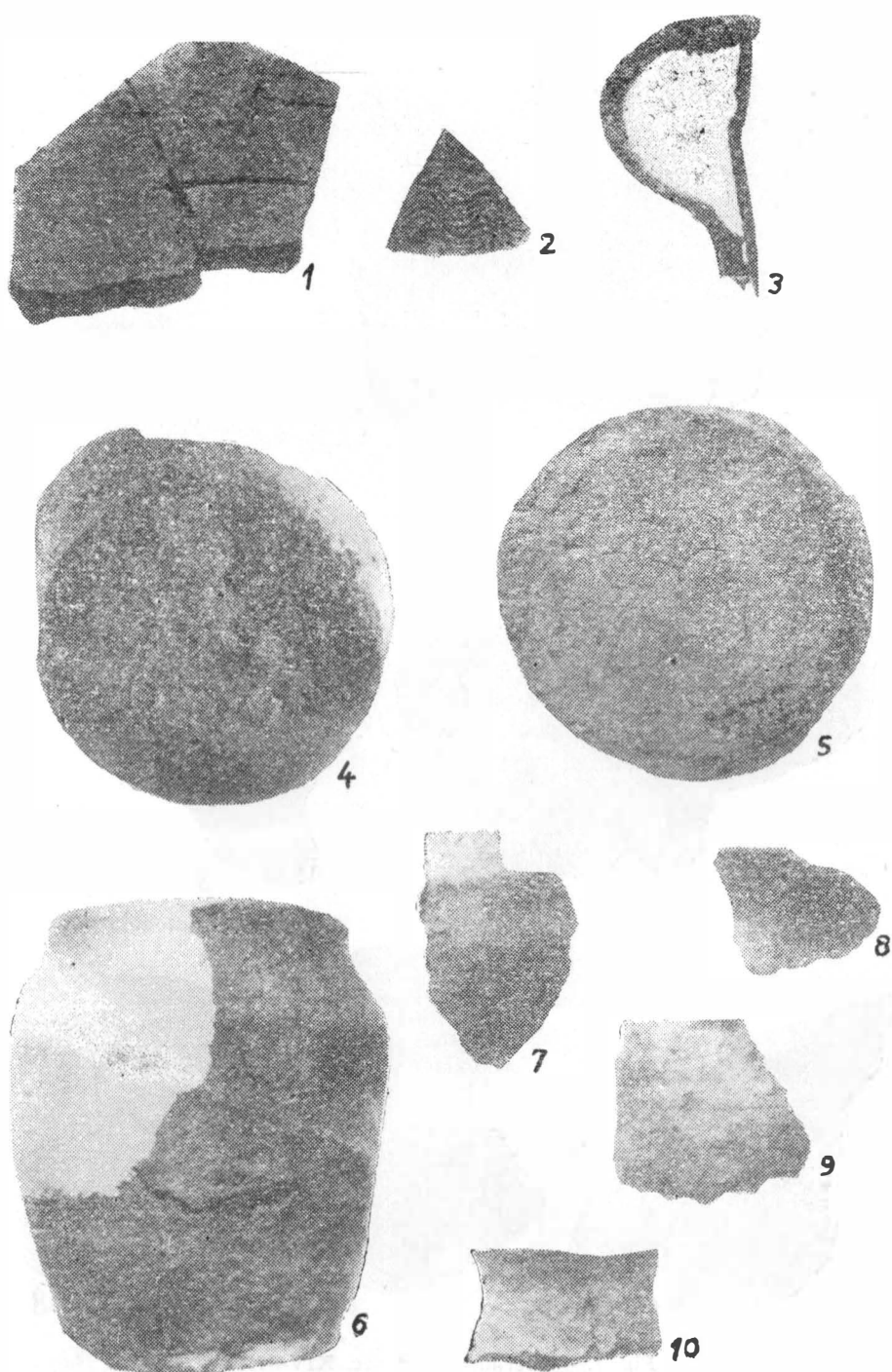
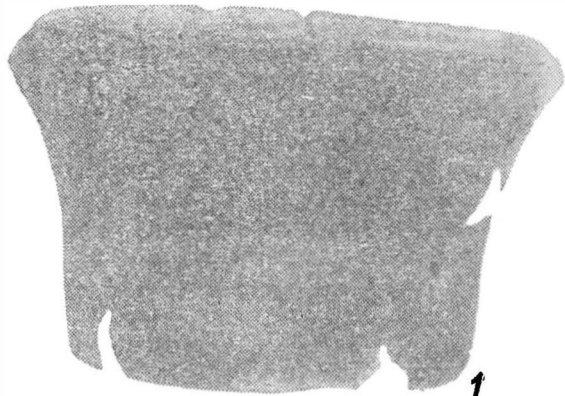

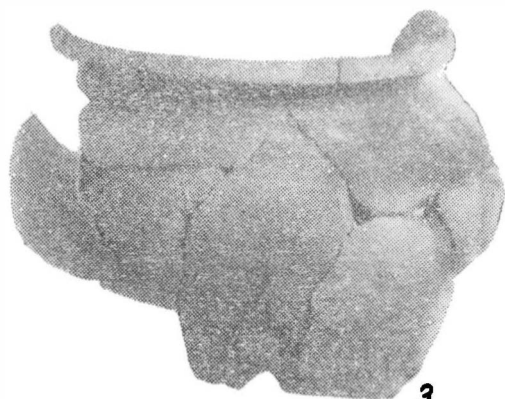
Fig. 6. — Obiecte din secolele IV și VI—VII e.n.

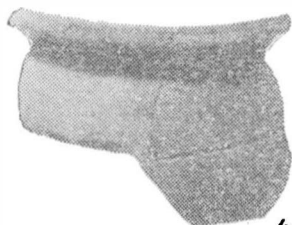
1

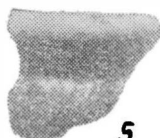
2

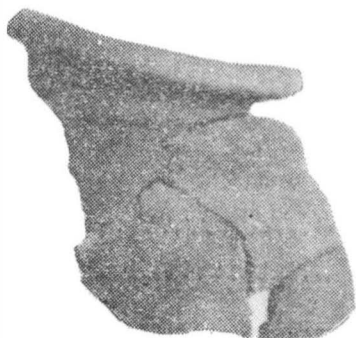
3

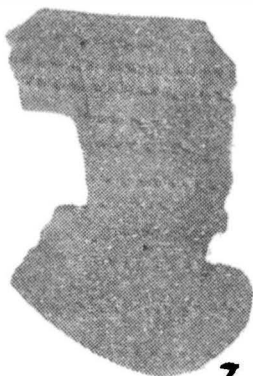
4

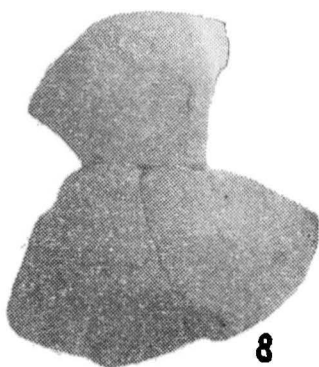
5

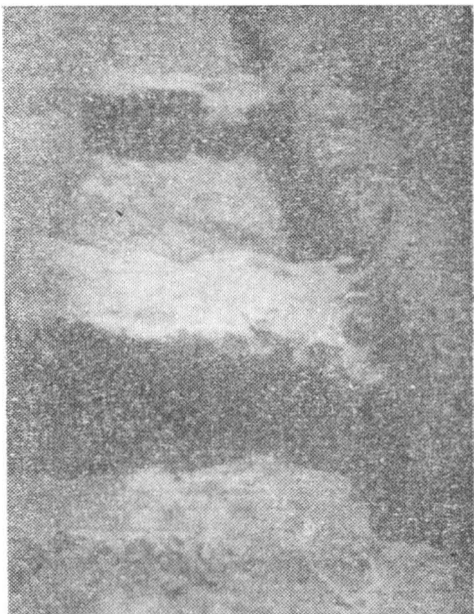
6

7

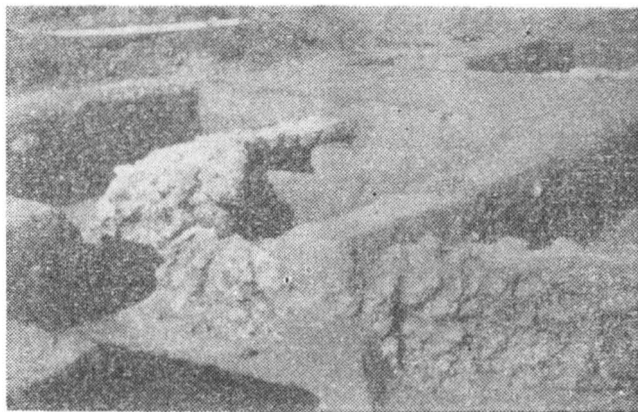
8

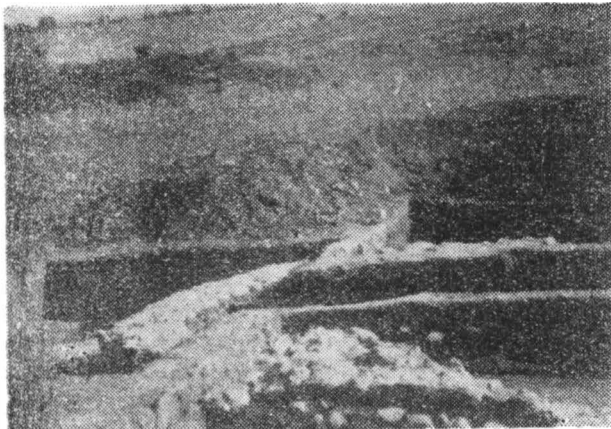
1. Vedere din secțiunea I cu zidurile turnului clopotniță.

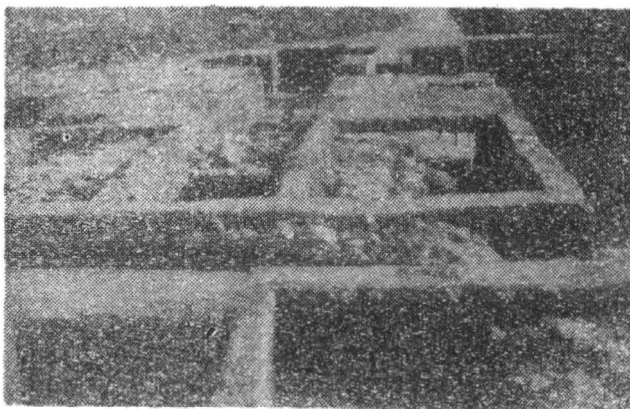
2. Vedere de ansamblu.
În prim plan zidurile
turnului clopotniță.

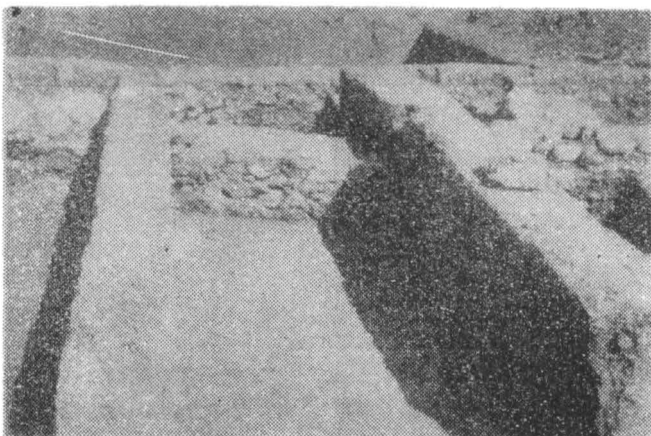
3. Vedere asupra zidului vestic al bisericii.

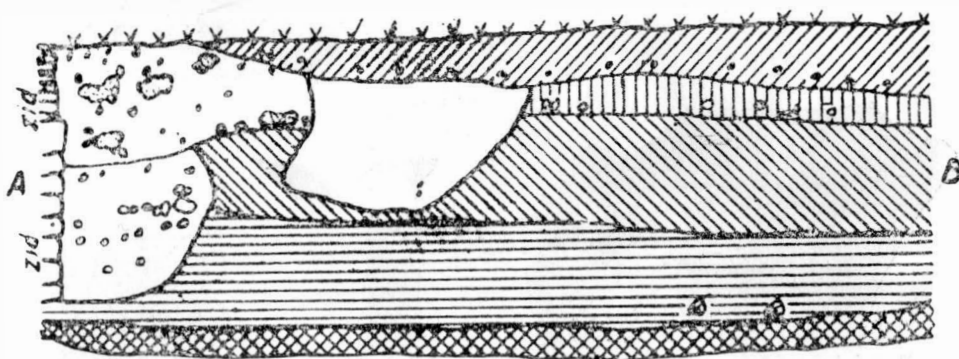
4. Vedere asupra zidului altarului bisericii.

5. Casetele cu dezvelirea pridvorului bisericii.

6. În prim plan zidul de despărțire a naosului de pronaos.

LEGENDA

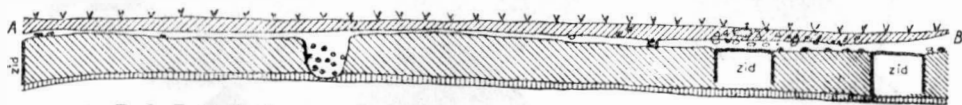
Pământ arabil	Pământ gri deschis	Pământ brun deschis
Pământ galben murdar	Pământ galben viu	Bucăți de mortar
Fragmente ceramice neolitice	Moloz, pietre mortar carbune	

Fig. 9. — Profilul peretelui vestic al secțiunii XII (Sc. 1/20).

LEGENDA:

Pământ arabil	Pământ gri deschis	Pământ brun închis	Pământ galben viu
Pietre	Mortar	Moloz	Șant fundație-pietre mortar, moloz

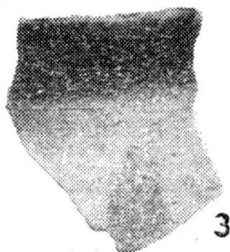
Fig. 10. — Profilul peretelui de nord a secțiunii X — interiorul bisericii

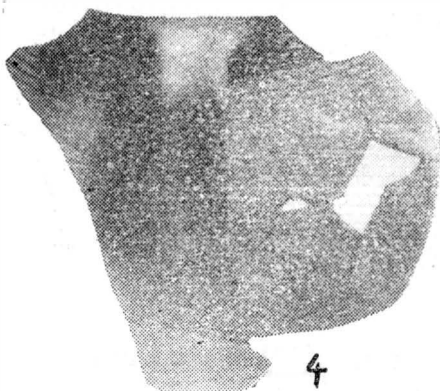
1

2

3

4

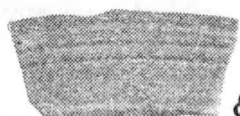
5

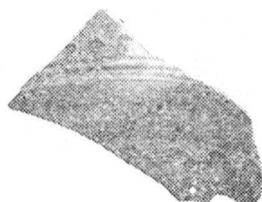
6

7

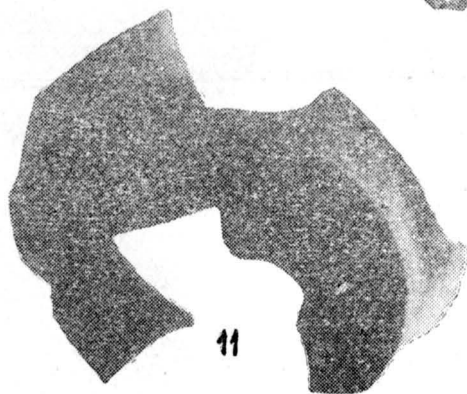
8

9

10

11

Fig. 11. — Obiecte metalice din sec. XVI—XVII.

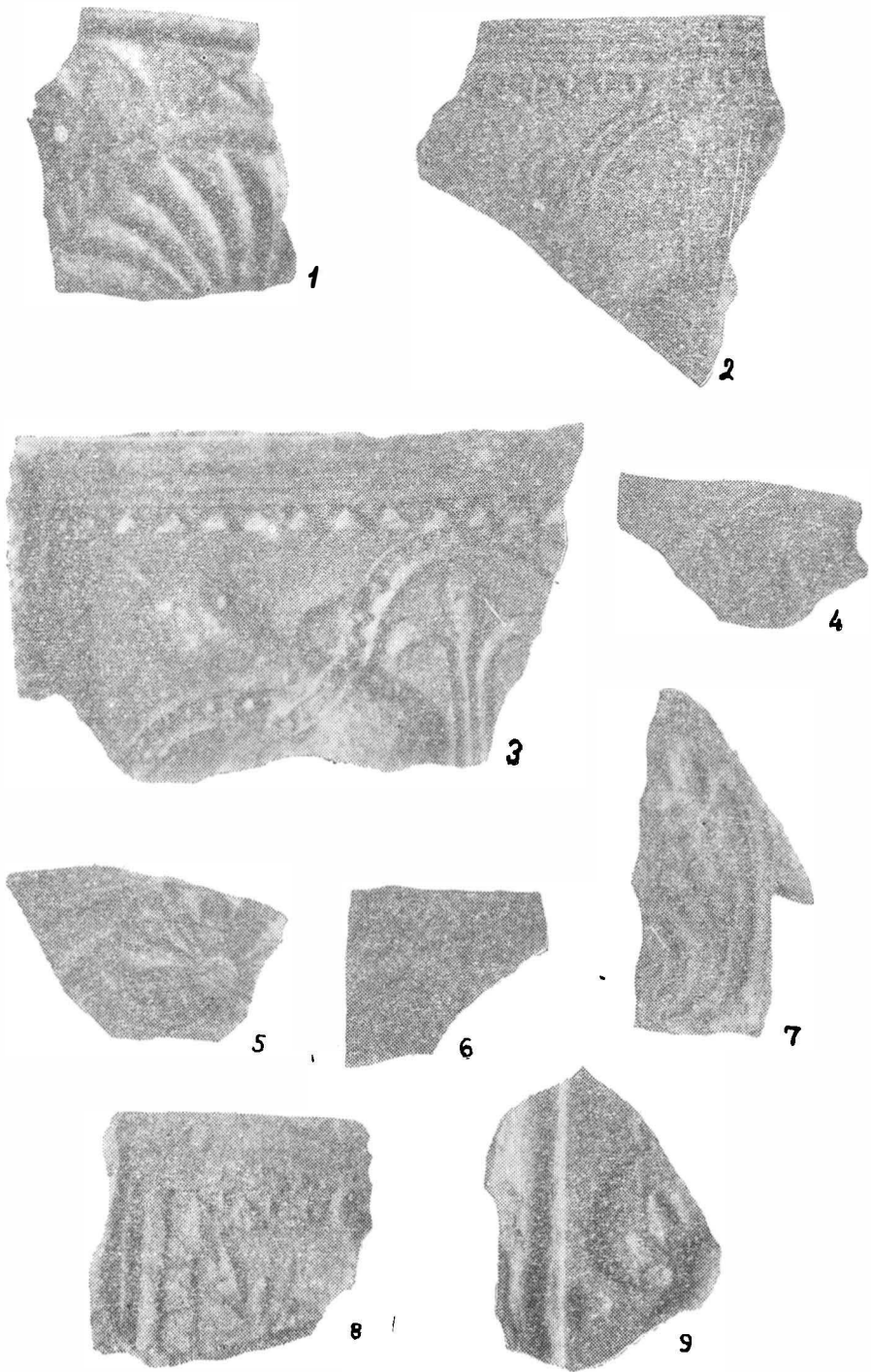

Fig. 12. — Ceramică ornamentală (fragmente de la plăci de teracotă).

